

اسلام پڑھوہی - ۱۶

نگارش

منجی لسود

ترجمہ

محمد باہر

اسلام فلسوفان

کتابساز
نشر نگاہ معاصر

فهرست

- یادداشت مترجم ۵
- پیشگفتار ۷
۱. فلسفه و فیلسوفان از نگاه مسلمانان ۱۳
۱. فیلسوفان در شرح حال نگاشته‌ها ۱۴
۲. فیلسوفان و عاقه مردم ۲۶
۳. جایگاه فلسفه و دین در طبقه‌بندی دانش‌ها ۳۲
۲. وحی، نبوت و قرآن از نگاه فیلسوفان ۴۱
۱. مفهوم وحی ۴۲
۲. جایگاه وحی ۵۳
۳. تفسیر قرآن و فیلسوفان ۵۹
۴. پدیده سازگاری دین و فلسفه ۶۶
۳. مسائل اختلافی میان فیلسوفان مسلمان ۷۱
۱. حدود و قدم جهان ۷۵
۲. علم خدا ۷۹
۳. چگونگی معاد اخروی ۸۳
- سخن پایانی ۱۰۱
- منابع و مآخذ ۱۰۳

یادداشت مترجم

این اثر ترجمه کتابی است با عنوان اسلام الفلاسفة که به قلم منجی لَسوَد به نگارش درآمده و در سال ۲۰۰۶م. از سوی انتشارات دار الطلیعة للطباعة والنشر با همکاری انجمن خردگرایان عرب (رابطة العقلائیین العرب) در بیروت منتشر شده است. این انجمن که شماری از روشنفکران عرب، از جمله محمّد عبدالمطلب الهونی، رجاء بن سلامة، نصر حامد ابوزید، جرج طرایبیشی، صادق جلال العظم، عزیز العظمة و... در آن عضویت داشته یا دارند، فعالیت رسمی خود را در نوامبر سال ۲۰۰۷م. آغاز کرد، ولی پیش از این تاریخ نیز با انتشار برخی آثار، حضور خود را در محافل فکری و اندیشگی جهان عرب اعلام کرده بود. این انجمن تاکنون بیش از شصت عنوان کتاب در زمینه‌های گوناگون فکری، فلسفی، تاریخی و... منتشر کرده است، و یکی از سلسله پژوهش‌هایی که از سوی این انجمن منتشر می‌شود «الإسلام واحداً و متعدّداً» نام دارد که نگارش این مجموعه زیر نظر دکتر عبدالمجید شرفی، عضو بنیانگذار انجمن، صورت می‌پذیرد.^۲

۱. عبدالمجید شرفی رئیس دانشکده ادبیات تونس و استاد کرسی تمدن تازی و اسلامی و ادیان تطبیقی است و از آثار اوست: الفكر الإسلامی فی الردّ علی النصارى إلى نهاية القرن الرابع عشر؛ الإسلام بین الرسالة و التاريخ؛ تحديث الفكر الإسلامی؛ الإسلام و الحدائة.

۲. از این سلسله پژوهش‌ها تا جایی که نگارنده آگاهی دارد، به جز اسلام الفلاسفة تاکنون این آثار منتشر شده است: اسلام المتکلمین، محمّد بوهلال؛ اسلام الفقهاء، نادر الحمّامی؛ اسلام المتصوّفة، محمّد بن الطیب؛ اسلام المجذّدين، محمّد حمزة؛ اسلام الساسة، سهام الدبایبى الميساوى؛ اسلام الأكراد، تهاى العبدولى؛ اسلام عصور الانحطاط، هاله الورتانى و عبدالباسط قمودى؛ الإسلام العربى، عبدالله خلايفى؛ الإسلام الخارجى، ناجية الوریمی بوعجيلة؛ اسلام المصلحین، جيهان عامر؛ الإسلام الأسود، جنوب الصحراء الكبرى، محمّد شقرون؛ الإسلام السنّى، بسام الجميل؛ الإسلام الشعبى، زهية جويرو؛ الإسلام الحرکى، بحث فى ادبيات الأحزاب و الحركات الإسلامیة، عبدالرحيم بوهاها؛ الإسلام الآسيوى، آمال قرامى؛ الإسلام فى المدينة، بلقيس الرزىقى.

در این سلسله پژوهش‌ها که به قلم نویسندگان گوناگون به نگارش درآمده‌اند کوشش شده است با ترسیم رویکردهای مختلف نخبگان فرهنگی و علمی تاریخ اسلام آشکار شود که با وجود یگانه بودن دین اسلام، دیدگاه‌های متعدّد و گوناگونی درباره این دین وجود دارد که چه بسا هر یک از این گروه‌ها دیدگاه گروه دیگری از نخبگان را به چالش و ستیز فراخواند و پرسش‌های بنیادینی را پیرامون مهمترین گرایش‌ها، باورها و پندارهای آنان مطرح سازد؛ پرسش‌ها و چالش‌هایی که اگر به دور از جنجال مورد ارزیابی قرار گیرد می‌تواند برای پویایی اندیشه‌های دینی دستاوردهای مهمی را به ارمغان آورد، و این نکته‌ای است که باید در مطالعات و پژوهش‌های دینی با رویکردی آسیب‌شناسانه همواره مورد توجه قرار گیرد.

اسلام فیلسوفان نیز که یکی از آثار مجموعه یادشده است، با همین رویکرد به نگارش درآمده است. در این اثر با بیان برداشت‌های گوناگونی که میان اهل حدیث و فقیهان از یک‌سو، و دیدگاه‌های فیلسوفان از سوی دیگر درباره اسلام وجود دارد، کوشش شده است چنین نتیجه‌گیری شود که از سده‌های آغازین برآمدن اسلام، با توجه به فضای سیاسی و اجتماعی و فکری حاکم بر جامعه، و نیز با توجه به عوامل و انگیزه‌های گوناگون، فلسفه و شریعت همواره با هم در ستیز و رویارویی بوده‌اند و هر یک نگاهی متفاوت و گاه متناقض از اسلام ارائه کرده‌اند که البته داوری پیرامون درستی و نادرستی این دیدگاه، سخنی دیگر و موضوعی است که باید در مجالی گسترده‌تر بدان پرداخته شود.

در پایان گفتنی است این اثر به پیشنهاد استاد محترم دکتر صادق آئینه‌وند به فارسی ترجمه شده است و مترجم وظیفه خود می‌داند بزرگواری و لطف ایشان را ارج نهد و از خداوند بی‌همتا توفیق و سلامت پایدار برایشان آرزو کند.

محمد باهر
مرداد ۱۳۹۰

پیشگفتار

عنوان این پژوهش، یعنی «اسلام فیلسوفان»، از همان آغاز توجه به طبیعت رابطه میان دوسوی این ترکیب را ضرورت می‌بخشد. اضافه اسلام به فیلسوفان، ناخودآگاه چنین اقتضایی دارد که در این میان اسلام اهل کلام، اسلام فقیهان، اسلام اهل سنت، اسلام شیعی، اسلام عاقله، اسلام خاصه، اسلام پیشینیان، اسلام پسینیان و... نیز در کار باشد، و این بدان معنی است که طبیعت گرایش‌های معرفت‌شناختی، اعتقادی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مسلمانان، دیدگاه‌های گوناگونی را درباره اسلام پدید آورده است^۱، و این حکایت از آن دارد که اسلام تاریخی^۲، اسلام متعدّد است، و از این رو می‌توان گفت که اسلام فیلسوفان یک اسلام در میان چند اسلام است.

این در مورد نمود نخست این رابطه، اما اگر به طبیعت دو جزء این ترکیب بنگریم در واقع ما دو نوع شناخت را با هم جمع کرده‌ایم که از جهت خاستگاه با یکدیگر اختلافی بنیادین دارند و رابطه میان آن دو رابطه تقابل و تعارض خواهد بود.

اسلام، دست‌کم بنا بر آنچه که در ادبیات اهل سنت رواج دارد، عبارت است از شریعتی که رسول خدا(ص) آن را از طریق وحی از جانب پروردگار آورد، و آن همان احکامی است که خداوند برای بندگانش خود در نماز، روزه، حج، ازدواج و دیگر دستورات تشریح کرده است.^۳

۱. برای نمونه بنگرید به آنچه ابن‌خلدون آن را در «گفتار پیرامون اینکه آفرینش بازرگانان فروتر از آفرینش بزرگان و پادشاهان است» بیان می‌کند. این سخن بدان معنی است که هر مسلمانی می‌تواند بنا بر اقتضای جایگاه اجتماعی خویش، اسلام را اجرا یا حتی آن را بفهمد المقدّمه، باب پنجم از کتاب اول، فصل یازدهم، ص ۳۷۷.

۲. در این باره بنگرید به: الإسلام بین الرسالة و التاريخ، باب دوم: «الرسالة فی التاريخ»، صص ۹۷-۱۱۸.

۳. در این باره بنگرید به تفسیر آیه ۴۸ سوره مانده ۵، و آیه ۷۱ سوره اسراء (۱۷) در تفسیر طبری، و تفسیر آیه ۱۲ سوره شوری (۴۲) در تفسیر قرطبی. همچنین شایسته است بنگرید به ماده «ش ر ع» در لسان العرب، مختار الصحاح و النهاية فی غریب الحدیث... در همه این آثار اسلام و شریعت یک چیزند، و شریعت عبارت است از آنچه خداوند آن را از طریق وحی به پیامبران از نوح تا محمد(ص) برای بندگانش تشریح کرده است.